

Botaniseren in Westfalen

C. SIPKES

Is ons Zuid-Limburg zijn kwaliteiten als botanisch-interessant gebied aan het verliezen? Natuurlijk is dit niet werkelijk het geval, zeker niet als wij de grenzen wat ruimer trekken en ook de Belgische St. Pietersberg, waar de Poppenorchis (*Aceras anthroporum*) nog voorkomt, en het Belgische Geuldal met massa's Zinkviooltjes (*Viola calaminaria*), Zinkarmeria (*Armeria maritima* var. *halleri*), Zinklepelblad (*Cochlearia pyrenaea*) en Schubwortel (*Lathraea squamaria*), ertoe rekenen. Het is dus nog steeds zeer de moeite waard om dit gebied gedurende de bloeitijd van de diverse soorten een bezoek te brengen. Voor het overige is het Zuidlimburgse grasland, vroeger begroeid met duizenden exemplaren van Gevlekte orchis (*Orchis maculata*) en andere waardevolle soorten, nu zwaar bemest ten behoeve van de zuivelproductie, zodat wij nu zonder orchideeën en met een boterberg en melkplas zitten.

Er is dus wel iets voor te zeggen om bij Arnhem niet langer zuidwaarts te gaan maar naar het oosten af te buigen; gerekend in kilometers maakt het weinig uit of wij naar het Limburgse Epen rijden of naar de rijke groeiplaatsen van orchideeën langs de uitlopers van het Teutoburgerwoud. Voor deze tocht is half juli, wanneer de bloei van de orchideeën optimaal is, de beste tijd.

Wij hadden op onze tocht de hulp van een lid van de Orchideeënvereniging.

Tevens konden wij afgaan op eigen waarnemingen van de loodflora bij Blankenrode, enige tientallen jaren geleden gedaan. Dat de waardevolle groeiplaatsen in Westfalen verder uiteen liggen dan in Zuid-Limburg is geen bezwaar voor wie over een auto beschikt. Tijdens onze tweedaagse tocht heb-

ben wij de volgende vondsten gedaan.

De eerste dag reden wij naar Neu-Beckum, ongeveer 50 kilometer ten noordoosten van Dortmund gelegen. Hier beginnen de uitlopers van het Teutoburgerwoud en met name op de natte kalkbodems van de verlaten kalkgroeven die men hier aantreft, gedijen orchideeën opperbest. In Neu-Beckum namen wij de weg naar Vellern en informeerden daar naar de ligging van deze kalkgroeven. Wat wij daar te zien kregen leek wel wat op de vegetatie van het Vliegveld bij Oostvoorne: honderden exemplaren van Vleeskleurige orchis (*Dactylorhiza incarnata*) en verscheidene Sturmia's (*Liparis loeselii*). De twee soorten verkeerden op beide groeiplaatsen in een overeenkomstig gunstig successtadium en konden hun voorliefde voor gestoorde grond uitleven. De fijne zaden, door de wind verspreid, toonden hier fraai de wet van Beijerinck-Baas Becking: 'alles is overal, maar het milieu selecteert.'

Tot onze grote verrassing stuitte wij op een prachtexemplaar van de Gele gentiaan (*Gentiana lutea*), bekend van de Alpenweiden, en waarvan men (uit de wortels) een likeur ('Enzian') bereidt. Bij nadere bestudering van gegevens over deze plant bleek hij ook voor te komen in de Ardennen en op het plateau van Langres (zie De Langhe, Nouvelle flore de la Belgique, du Grand-Duché de Luxembourg, du Nord de la France et des régions voisines), wat niet zo ver weg is. Ook deze gentiaan is een uitgesproken kalkplant.

Vanaf Neu-Beckum reden wij naar Paderborn en vandaar zuidoostwaarts naar Blankenrode, waar ik jaren geleden op looderts *Viola westfalica* gevonden had, een prachtig blauw viooltje, dat de Westfaalse tegenhanger vormt van ons gele Zinkviooltje en daarmee,

Fig. 1. *Sturmia* (*Liparis loeselii*) in een kalk-groef bij Neu-Beckum. (Foto: C. Sipkes.)

Fig. 2. *Gentiana lutea* op de noordelijkste groeiplaats in Duitsland, in een kalkgroef bij Neu-Beckum. (Foto: C. Sipkes.)

afgezien van de kleur, ook veel overeenkomst vertoont. De blauwe viooltjes kleurden prachtig bij de gele, halfhoge Verfbrem (*Genista tinctoria*), die hier niet de manshoge vorm van var. *elata* vertoont, maar wel hoger is dan de var. *litoralis* van onze duinen bij Bakkum en op Texel en Terschelling. Verder zagen wij hier talrijke Blaassilene's (*Silene vulgaris*) zoals wij die ook kennen van de zinkweiden bij Sippenaken. Volgens de flora van De Langhe zou dit de var. *humilis* zijn, een meer liggende plant met iets smaller blad. Het zou de moeite waard zijn om dit eens te onderzoeken; zo op het oog vielen de planten niet op als afwijkend van de gewone vorm, die ook buiten zink- of loodhoudende bodems voorkomt.

Tussen het gruis van het looderts stond ook een klein, gedrongen alpenplantje met witte bloemen: Zinkveldmuur (*Minuartia verna* var. *hercynica*), dat ook langs de Geul in België gevonden zou zijn. Overigens is het een soort uit het gebergte, inclusief de Harz, zoals de naam aangeeft. Het was prettig om te ervaren dat deze botanisch zo rijke plaats in de tientallen jaren dat ik er niet geweest was, nog niets van zijn kwaliteit had ingeboet. Wel stonden er overal borden die naar de 'Bleikühle' verwezen en was de plek zelf omrasterd, maar ook in de afgraving zelf kon men rondkijken en fotograferen. Volgens de kaart lag de groef ongeveer 300 meter boven zeeniveau, wat verklaart dat Zinkveldmuur er voorkwam en ook de andere ge-

Fig. 3. *Viola westfalica* in een verlaten loodgroeve bij Blankenstein ten zuiden van Paderborn. (Foto: C. Sipkes.)

noemde soorten zich er thuisvoelden.

Aangezien het tegen de avond liep en het dus te donker werd om te fotograferen reden wij naar het noorden, naar Paderborn en vandaar richting Bielefeld om ergens onderweg te overnachten.

De volgende dag zetten wij onze reis voort door Brackwede, een voorstad van Bielefeld en vandaar richting Lengerich, dat even ten zuidwesten van Osnabrück ligt. Ook daar leverde weer de kalk, op circa 200 meter boven zeeniveau de mooiste vondsten. In een orchideerijk Haagbeukenbos vonden wij uitgebloeide exemplaren van het Vogelnestje (*Neottia nidus-avis*) en een *Epipactis*, die op de Breedbladige wespenorchis (*E. helleborine*) leek, maar opviel door de eerdere bloei en het ontbreken van het rostellum, dus tot een van de zelfbestuivende soorten behoorde. Het bleek *Epipactis muelleri* te zijn, die ook in Zuid-Limburg gevonden is. In een kalk-

groeve, waar nog steeds kalk gewonnen wordt, hoopten wij op plaatsen met 'jonge' vegetatie dezelfde orchideeën te vinden als bij Neu-Beckum. Een zoete geur, als van anjelieren kwam ons tegemoet en jawel, daar stonden, dicht bijeen, verschillende exemplaren van de Grote muggenorchis (*Gymnadenia conopsea*), dezelfde vorm die ook op krijthellingen in Zuid-Limburg voorkomt.

Er verscheen een auto met enkele gehelmde heren erin, die ons er vriendelijk op wezen, dat het hier gevaarlijk was wegens het 'sprenge' van de kalksteen en het langsrijden van vrachtauto's. Wij maakten ons bekend als Nederlandse botanici en prompt werden wij in een richting gestuurd waar wij zeker '*Anacamptis*' zouden vinden. Zelden ben ik op zo'n elegante manier van verboden terrein gestuurd en inderdaad stonden er langs het sportterreintje dat men ons gewezen had, enkele tientallen exemplaren van het Hond-

kruid.

Al met al zal het duidelijk zijn dat de kalkrijke uitlopers van het Teutoburgerwoud zeker kunnen wedijveren met ons vroegere Zuid-Limburg.